

БЕЖАНСКИЯТ ПРОБЛЕМ И ДЕЦАТА – СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ АНАЛИЗ

Розалия Кузманова-Карталова

Проблемът за децата-бежанци все повече привлича общественото внимание и предизвиква всеобщо състрадание. Това, което го прави особено тревожен е, че в случая децата не емигрират само по икономически причини, а предимно защото стават жертва на различни политически и социални обстоятелства в собствените си страни, от които бягат.

Парадоксално е, че и в началото на XXI век възможностите за по-добър живот на бежанците са все още ограничени. Днес все повече започва да се говори за правата на бежанците и условията, които им осигуряват националните политики на приемащите ги страни и международните спогодби за компенсиране на неблагоприятията.

По силата на международните документи за **бежанец** се приема всяко лице, което е избягало от своята страна и не желае или не може да се върне в нея, поради основателен страх от преследване по расови, религиозни или национални причини, заради политическа ориентация или членство в определена социална група (Чл. 1) [5].

За дете-бежанец, което не е съпроводено от възрастен, е прието едно специално понятие “непридружено дете” и това е: лице на възраст под 18 години (освен ако според приложимия по отношение на детето закон в съответната страна, пълнолетие не се достига на по-ранна възраст), което е отделено и от двамата си родители и за него не полага грижи възрастен, който според закона или обичая носи отговорност за това [10].

В помощ на правителствата и неправителствените организации през 1997 г. Върховният комисариат за бежанците към Организацията на обединените нации издава Директиви по политиката и процедурите за работа с непридружавани деца-бежанци, търсещи убежище. Дефиницията дадена в нея за **разделени деца** гласи, че това са деца под 18 години, които са извън родната си страна, без родители или други законни или обичайни настойници, които да се грижат за тях или да ги защитават.

Изследователите констатирали съществени **разлики между бежанец и икономически емигрант**. Най-общо може да се каже, че икономическите

емигранти напускат страната си доброволно в търсене на по-добър живот и в случай, че решат да се завърнат обратно, те продължават да получават закрилата на правителството. Бежанците обаче напускат страната си поради страх от преследване и не могат да се завърнат по домовете си при създадените се обстоятелства [8], което ги поставя в особено неизгодна позиция.

Картината на децата-бежанци по света е потресаваща. Данните сочат, че около 7,7 милиона са децата-бежанци на възраст под 18 години, което представлява 40% от всички бежанци по света [8]. Статистиката сочи, че около 25 милиона млади хора са прогонени от домовете си и живеят като бежанци в съседни държави, а някои източници представят и по-голяма цифра за децата бежанци под 18 години – около 10 милиона [2].

По различни причини – най-вече социални и икономически, около 20 000 деца всяка година търсят убежище в Европа, Северна Америка и Океания. За съжаление, обаче, малко от тях получават статут на бежанци. Въпреки че на хартия правата на децата са признати почти навсякъде по света, те все още се сблъскват с много форми на преследване и експлоатация, като детски труд, изнасилване, насилствена военна служба или стават свидетели на мъченията и екзекуциите на родителите и близките си.

Попадайки в чужда страна, децата много често са без лични документи. Някои от тях не желаят или не могат да кажат възрастта си, не могат да разкажат историята си и да опишат страданията си. Случва се понякога и властите да не им оказват необходимото съдействие, като се предприемат дори драстични мерки за установяване на възрастта им. Тези обстоятелства обричат децата на мизерия и непосилен труд [2].

В България започва официално регистриране на лицата, търсещи убежище и на бежанците през, 1991 г., като до 31 декември 2003 г. в страната ни са регистрирани 12 803 души, потърсили убежище. Според официални данни от 1993 г. до края на 2003 г. 1375 потърсили убежище са с признат статут на бежанци съгласно Женевската конвенция от 1951 г., като 327 от тях са деца, а 3079 лица са получили хуманитарен статут, от тях – 702 деца [15].

През последните години се наблюдава увеличаване на **бежанските потоци към България**. Броят на подадените молби за убежище в страната нараства както следва: през 1996 г. – 283, през 1997 г. – 429, през 1998 г. – 834, през 1999 г. – 1349, през 2000 г. – 1755, през 2001 г. – 2428, през 2002 г. – 2888. През 2003 г. и 2004 г. молбите за закрила в страната са сравнително

по-малко – съответно 1549 за 2003 г. и 1127 за 2004 г., като от тях 286 са на деца, но предвид предстоящото членство на България в Европейския съюз, числото се очаква да продължи да расте [3].

Установено е, че нашата страна е първата европейска страна, в която бежанци, идващи от Средния изток и Африка през Турция могат да поискат убежище, тъй като Турция е направила резерва към Женевската конвенция за приемането на бежанци, идващи само от Европа. Данните, изнесени от Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет сочат, че все по-голям става броят на непълнолетните непридружени, а като се вземе предвид държавите, от които идват (предимно Афганистан, Ирак, Армения, Сърбия и Черна гора, Иран и прочие) може да се каже, че те бягат от войните, от глада и недоимъка.

Държавната агенция за бежанци в България при Министерския съвет ежесечно актуализира броя на бежанците, влезли на територията на Р България. Резултатите за периода януари – юни 2005 г. са следните: в България са потърсили закрила 406 лица от 33 държави, от които 107 деца, като отказ за предоставяне на статут на бежанец по законите разпоредби за страната ни са получили 255 лица от 29 държави, от които 27 деца. Статут на бежанец са получили 6 деца и един възрастен, а хуманитарен статут са получили 32 лица от 7 държави – в т.ч. 8 деца [11].

Много тревожно се оказва **положението днес на децата-бежанци**. Наблюденията разкриват, че много деца по света са жертви на изтезания, на държавни посегателства и на сериозни нарушения на човешките им права. Десетки хиляди са арестувани преднамерено, а в немалко страни е регистрирано масово изчезване на деца, които попадат в затвори, биват отвлечани, убивани, екзекутирани. Оказва се, че децата на опозиционери и политически активни родители са особено застрашени от малтретиране с цел да бъде извлечена информация от тях. В много случаи те биват принуждавани да гледат изтезанията върху родителите им, като в същото време родители биват заплашвани, че децата им също ще бъдат подложени на подобни изтезания, ако не дадат показания [12].

Децата, поели дългия и неизвестен път на бежанството, са изложени на всички опасности и страхове, които могат да се реализират върху тях. Голяма част са потърпевши на престъпно посегателство, на всякакъв вид експлоатация и мъчения, като това дълбоко уврежда тяхната психика. Характеристиката на децата-бежанци е много пъстра, поради факта, че различните групи бежанци бягат от различни негативно влияещи върху тях обстоятелства. Самата причина – война, глад, мизерия, политическа емиграция и прочие, предполага

специфични отражения върху детето. Като общи характеристики за децата-бежанци могат да се изтъкнат някои **психо-физиологични и поведенчески особености**:

Физиологичен статус:

- децата са слаби и недохранени;
- често боледуват, тъй като не могат да се излекуват до край, поради бягството;
- в много случаи остават недоразвити, вследствие нехигиеничните условия при които живеят дълго време;
- жертви са на множество инфекциозни заболявания;
- децата са в сериозна рискова ситуация по отношение на тяхното здраве и развитие.

Психологически статус:

- чести жертви са на неврози и психози, вследствие на бягството и страха да не бъдат хванати;
- много са търпеливи;
- надеждата им да намерят убежище ги кара понякога да се предоверяват и по този начин стават жертви на различни ситуации;
- животът, който водят ги прави по-зрели за възрастта си.

Социален статус:

- постоянното бягство създава у тях нагласа за невъзможност за уседнал начин на живот, което предполага дългосрочни програми за работа с такива деца;
- обикновено са без или с ниско образование и трудно навакват пропуснатото;
- децата са видимо спокойни и безобидни, с голям стремеж и желание да се приспособят към общността.

Това са малка част от отличителните характеристики на децата-бежанци, които при всички случаи имат и индивидуални специфики, зависещи както от социални обстоятелства, като факта дали бягат сами, с родители или с други възрастни, така и от личностни особености като характер, темперамент, индивидуална поносимост на трудности и прочие. Особено важно при работа с такива деца е да се погледне всеки случай индивидуално, да се оцени неговата социо-културна и личностна характеристика, за да могат да се приложат адекватни програми за ефективна интеграция и рехабилитация на децата-бежанци.

Международната нормативна рамка за подпомагане на бежанците включва закони, регламентирани още от средата на XX век. Във **Всеобщата**

декларация за правата на човека е казано, че всеки човек има право да търси и получи убежище в други страни, когато е преследван (Чл. 14) [1].

Конвенцията за статута на бежанците (приета на 28.07.1951 г. в сила от 22.04.1954 г.) регламентира правата и задълженията на бежанците, възможностите за получаване на доходи, за социално подпомагане, както и административните мерки, които могат да се вземат по отношение на документите за самоличност, имуществото и експулсирането им [7, 187].

Към Конвенцията е приет и **Протокол за статута на бежанците** (от 18.11.1966 г., в сила от 4.10.1967 г.). Държавите-страни по този Протокол сътрудничат на Управлението на Върховния комисар на ООН по въпросите за бежанците по отношение информация и данни за положението на бежанците и изпълнението на приетите нормативни актове [7, 205].

Съобразно **Конвенцията на ООН за правата на детето** всяка молба на дете или от неговите родители да влязат или напуснат дадена държава – страна по Конвенцията с цел събирането на семейството се разглежда по положителен, хуманен и експедитивен начин, като се осигурява правото на дете, чиито родители живеят в различни държави редовно да поддържа лични отношения и преки контакти и с двамата родители, освен при изключителни обстоятелства (Чл. 10) [6].

България поставя **законодателните основи** на защитата на бежанците през 1992 г., когато се ратифицира у нас Конвенцията от 1951 г. относно бежанския статут с особено мнение относно географския обхват на прилагането на този документ. През 1993 г. се приема Закон за поправка към Закона за Ратифициране на Конвенцията от 1951 г. относно бежанския статут, с който се отхвърля особеното мнение относно географския обхват. По този начин България приема официално Женевската конвенция от 1951 г. и Нюйоркския протокол към нея от 1967 г.

На 13 януари 1993 г. България предприема първите **институционални стъпки** за прилагане на Женевската конвенция на национално равнище чрез създаването по силата на Указ на Министерския съвет от 13 януари 1993 г. на **Националното бюро за териториално убежище и бежанците** като компетентен орган по проблемите на бежанците. Националното бюро е упълномощено да се занимава с този кръг от въпроси в рамките на изпълнителната власт, като Върховният комисариат за бежанците към ООН престава да разглежда молбите за бежански статут и прехвърля тази дейност на него.

Законът за бежанците (1999 г.) поставя основа за преобразуване на Националното бюро за териториално убежище и бежанците в Агенция за бежанците, по-късно (през 2003 г.) преобразувана в Държавна агенция за бежанците като правителствена институция по проблемите на бежанците. В момента Агенцията действа съвместно с Национална служба “Гранична полиция”, като се занимава с лица, търсещи убежище на граничните контролно-пропускателни пунктове. Държавната агенция за бежанците е подчинена на Министерския съвет [15].

Законово-нормативната база, регламентираща възможностите за помощ и подкрепа на бежанците, както споменахме вече е с нови параметри. Законът за бежанците от 1999 г. е отменен, като е приет през 2002 г. нов **Закон за убежището и бежанците** [4]. Този Закон определя условията и реда за предоставяне на особена закрила на чужденци на територията на Р България, техните права и задължения. Съобразно Закона нашата страна предоставя **няколко вида закрила**: убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила. Регламентирани са условията за предоставянето на различните видове закрила. Президентът на страната предоставя убежище, Министерският съвет – временна закрила, Председателят на Държавната агенция за бежанците предоставя статут на бежанец и хуманитарен статут.

Процедурата по предоставяне на закрила на бежанци не е затворен процес. Върховният комисар на Организацията на обединените нации за бежанците чрез своя представител у нас има право на информация и на достъп до всеки етап от производството за предоставяне статут на бежанец, хуманитарен статут и на временна закрила. Той може да се запознава с всеки конкретен случай и да дава писмено или устно мнение по него. Тези, които търсят или получават закрила в нашата страна, освен, че имат права и задължения, които регламентира този Закон, но и носят гражданска, административно-наказателна и наказателна отговорност при условията и по реда за българските граждани.

Добре е да се уточни **характера на видове особена закрила**, съобразно Закона за убежището и бежанците:

- **Убежище** – това е закрила, която се дава от нашата страна на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи;

- **Статут на бежанец** – предоставя се на чужденец, който основателно се страхува от преследване, поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политическо мнение и/

или убеждение; на лице, което се намира извън страната, чийто гражданин е или ако е без гражданство, когато е извън страната на постоянното си местоживееие и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази страна или да се завърне в нея;

- **Хуманитарен статут** – предоставя се на чужденец, принуден да напусне или да остане извън страната си на произход или местоживееие, поради заплаха за неговия живот, сигурност или свобода, поради насилие, възникващо от ситуации като въоръжен конфликт, както и когато е изложен на опасност от изтезание или други форми на нечовешко или унижително отнасяне или наказание и по тези причини не може или не желае да се завърне в страната си на произход или местоживееие. Хуманитарният статут се предоставя временно до отпадане на условията за неговото предоставяне.

- **Временна закрила** – предоставя се за определен срок в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат страната си на произход или местоживееие, поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната страна или в отделен район от нея и по тези причини не могат да се завърнат там.

По отношение **правата и задълженията на непридружените малолетни и непълнолетни** законодателят у нас предвижда следните възможности:

- на непридружен малолетен или непълнолетен чужденец, търсещ или получил закрила, който е на територията на Р България се назначава настойник, съответно попечител, при условията и по реда на Закона за закрила на детето и Семейния кодекс;

- непридружените се настаняват от Държавната агенция за бежанците в специализирани заведения към Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието и науката и Министерството на труда и социалната политика до навършване на пълнолетие;

- Държавната агенция за бежанците осъществява контрол и взема мерки за предпазване на децата от физическо или психическо изтезание, жестоко, нечовешко или унижително отнасяне;

- до настаняването в съответните заведения непридружените малолетни или непълнолетни чужденци, търсещи закрила, имат право на финансова и материална помощ от Държавната агенция за бежанците, равностойна на предоставената на пълнолетните чужденци, търсещи закрила (Чл. 25, ал. 1–4.).

Предвиждат се възможности и за обучение на децата-бежанци. До 18-годишна възраст те имат право на обучение в държавните и общинските училища на Р България по ред, определен от председателя на Държавната агенция за бежанците и министъра на образованието и науката (Чл. 26.). Освен това председателят на Държавната агенция за бежанците може да поиска от съда поставянето под запрещение на непълнолетен или пълнолетен чужденец, търсещ или получил закрила, който поради слабоумие или душевна болест не може да се грижи за себе си (Чл. 27) [4].

Законът предвижда условия за подпомагане на хора, търсещи закрила, по време на производство. Лицата имат право: на преводач или тълковник, регистриран в Държавната агенция за бежанците, когато лицето не знае български език; на временно удостоверение за самоличност на бежанец; на подслон и храна в транзитен или регистрационно-приемателен център; на социално подпомагане; на психологическа помощ; на здравно осигуряване; на достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване по реда и в размера, определен за българските граждани.

Настаняването на бежанците се извършва от Държавната агенция за бежанците в център или на друго място за подслон след преценка на здравословното състояние, семейното и материалното положение на чужденеца. По време на производството многодетен самотен родител, придружаван най-малко от три ненавършили пълнолетие деца, има право да получава за едно от тях финансова и материална помощ, равностойна на предоставяната на пълнолетен чужденец, търсещ закрила, която се осигурява от Държавната агенция за бежанците (Чл. 29) [4].

Много деликатен остава, обаче, въпросът: на кого може да бъде даден статут на бежанец?! Правителствата в различните страни създават процедури за определяне на статут на бежанец за установяване законното положение и правата на бежанеца в съответствие с техните правни системи.

В тази посока в международен план за уеднаквяване на критериите и за разширяване на възможностите за закрила на бежанците, работи споменатият по-горе **Върховен комисариат за бежанците на ООН (ВКБООН)**, който ръководи и координира международната дейност за закрила на бежанците в целия свят и решаването на бежанските проблеми.

Основната цел на ВКБООН е да защитава правата и живота на бежанците, като се стреми да даде възможност на всеки да упражнява правото си да търси убежище и намери подслон в друга страна, както и да може да се завръща в родината си на доброволни начала.

Върховният комисариат може да дава съвети за съблюдаване на бежанското право, да дава закрила на бежанците и да контролира изпълнението на Конвенцията за бежанците от 1951 г. За улесняване на процедурите и критериите за определяне на бежански статут е изработен Наръчник, интерпретиращ Конвенцията от 1951 г. за даване на статут на бежанец и съблюдаване правата на бежанците с компетентни насоки на ВКБООН. Държави, които не са страни по международните бежански документи, също могат да получават съдействието на ВКБООН, който може да определи статут на лицето, като бежанец и да предложи своята закрила и помощ [8].

Главният стремеж на ВКБООН е да намали ситуациите на насилствено разселване, като насърчава правителствата и други институции да създават условия за защита правата на човека и мирното разрешаване на споровете. Във всички свои дейности ВКБООН обръща особено внимание на нуждите на децата и насърчава равнопоставеността на жените и младите момичета [15].

В България представителството на ВКБООН е открито през февруари 1992 г. ВКБООН започва да финансира дейности по интегрирането на бежанци през 1996 г., като работи заедно с правителството и Българския червен кръст по съвместни проекти за интеграция на бежанците, за осигуряване на основни условия за настаняване, за професионално обучение и за изучаване на български език, както и по отношение на някои социални услуги [15].

Според основните му функции, представителството на ВКБООН у нас активизира дейността си по оказване на съдействие на властите при съставянето на новия Закон за убежището и бежанците приет през 2002 г. Съвместно със своите партньори – държавни институции и неправителствени организации, продължава усилията за подобряване на възможностите за достъп до територията на страната и до справедлива и ефикасна процедура за определяне на бежанския статут на лицата, търсещи убежище.

На българска територия стана ясно, че въпросите с бежанците се регулират и уреждат от **Държавна агенция за бежанците при Министерския съвет** със седалище София и различни **териториални поделения в страната**, които биват:

- **транзитни центрове** – за регистрация, настаняване, медицинско изследване и провеждане на ускорено производство за чужденци, търсещи закрила;
- **регистрационно-приемателни центрове** – за регистрация, настаняване, медицинско изследване, социално и медицинско подпомагане и

провеждане на производство за предоставяне на статут на чужденците, търсещи закрила, до влизането в сила на решението по молбата за закрила;

- **интеграционни центрове** – за осигуряване на обучение по български език, професионална квалификация и други дейности, необходими за интегрирането на чужденците, търсещи или получили закрила Р България (Чл. 47).

Дейността на Държавната агенция за бежанците може да се проследи в следните направления:

- организиране приемането и временното настаняване на чужденци, търсещи или получили закрила на територията на Р България;

- в сътрудничество с Българския Червен кръст и други неправителствени организации оказване на помощ и съдействие за адаптиране към българските условия;

- организиране на курсове по български език и професионална квалификация;

- организиране проучването и изясняването на фактите и обстоятелствата във връзка с подадена молба за убежище по искане на президента на Р България;

- издаване на удостоверителни документи;

- във взаимодействие с централните органи на изпълнителната власт, Българския Червен кръст и други неправителствени организации организиране на дейности по осигуряване на социална, медицинска и психологическа помощ на чужденците, търсещи или получили закрила, както и съдействие за интеграцията на получените закрила;

- във взаимодействие с органите на местното самоуправление и местната администрация, Българския Червен кръст и други неправителствени организации провеждане на разяснителна работа сред населението и юридическите лица по бежанските проблеми, както и организиране на благотворителни акции за материално подпомагане;

- разработване на проекти, на нормативни актове и на международни договори, свързани със закрилата на чужденци и разработване на програми за интегриране на чужденците, търсещи или получили закрила в българското общество;

- съвместно с централните органи на изпълнителната власт, органите на местното самоуправление и местната администрация, Българския червен кръст и други неправителствени организации, изпълняване на възложените ѝ функции с плана за действие при временна закрила в условията на извънредни ситуации и масово навлизане на чужденци, търсещи закрила;

- сътрудничество с Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците при изпълнение на неговите функции, улесняване прилагането на разпоредбите на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и Протокола за статута на бежанците от 1967 г., както и предоставяне на текуща информация и статистически данни;

- осъществяване на сътрудничество с националните служби за бежанците на страните по Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г., с Международната организация по миграция, Международната федерация на дружествата на Червения кръст и Червения полумесец, Международния комитет на Червения кръст, както и с други международни правителствени и неправителствени организации по бежанските проблеми и миграцията;

- извършване на проучвания и изследвания по бежанските проблеми, организиране на конференции и семинари и издаване на информационни материали по проблемите на бежанците (Чл. 53).

Държавната агенция за бежанците може самостоятелно или съвместно с органите на местното самоуправление и местната администрация, Българския Червен кръст и други неправителствени организации да организира спомагателни трудови дейности, чрез които чужденците, търсещи или получили закрила, да получат възможност за обучение с професионална насоченост и за трудова реализация (Чл. 56) [4].

Към момента при Държавната агенция за бежанците са изградени **два приемателни центъра**. Единият е разположен близо до София, с капацитет за настаняване – над 400 души, а другият – в село Бая, до Нова Загора, с капацитет за настаняване – около 70 души.

През 1999 г. в Капитан Андреево, на българско-турската граница, е създаден **Временен транзитен център**. Центърът се управлява от Министерството на вътрешните работи, като българското правителство осигурява помещенията, персонала и поддържането на трите центъра. През 2002 г. в гр. Любимец е открит нов Временен център, но съгласно Закона за убежището и бежанците от 2002 г. статутът на този център предстои да бъде преразгледан [15].

За интегрирането на **България към Европейския съюз**, ВКБООН оказва съдействие на властите и на гражданските организации, работещи по закрилата на бежанците и подпомага по-нататъшното развитие на националната система за убежище в непрекъснато развиващата се общоевропейска система за убежище. Стремещт е страната ни да се превърне от източник на бежанци – през транзитна страна – до страна, приемаща

бежанци, което е едно от изискванията за държавите-кандидати за Европейския съюз. Като глобална цел на ВКБООН е очертана до 2006 г. България да разполага с действаща, справедлива и жизнена система за даване на убежище.

Държавната агенция за бежанците и Представителството на ВКБООН в България активно са ангажирани в хармонизирането на законодателството, стандартите и практиката у нас с международните стандарти и със законодателството на Европейския съюз в сферата на даване на убежище. През последните години програмата на ВКБООН за оказване на съдействие на България е насочена главно към грижи и издръжка на новопристигнали бежанци, които очакват трайни решения, предимно интегриране и повторно заселване.

Междунституционалното сътрудничество за оказване на помощ на бежанците се осъществява чрез Държавна агенция за бежанците, Национална служба “Гранична полиция”, Български червен кръст, Български хелзински комитет и Каритас-България.

Основните дейности, които се реализират по отношение на бежанците са свързани с: предоставяне на информация на различни езици; социално консултиране; психиатрични и психологични консултации; съдействие при доброволно репатриране.

Услугите, предлагани на гражданите, признати вече за бежанци са: представителство пред социалните служби и бюрата по труда; курсове по български език; медицинско обслужване; стипендии на признати бежанци, следващи в български висши училища; курсове за професионална квалификация.

Специално по отношение на децата-бежанци се предлагат: материална и организационна помощ за учещите в начални и средни училища; допълнителни занимания по предмети; предоставяне на детски храни; помощ за посещаване на детски градини и ясли; летни лагери с интензивно изучаване на български език [15].

Българският червен кръст в момента е основната неправителствена организация, която предоставя социални грижи и подпомага интеграцията на бежанците в България. Чрез своята мрежа от доброволци в цялата страна той подкрепя уязвимите хора в бедствени и кризисни ситуации. Посредством програми за обучение и дейности в полза на обществото, допринася за облекчаване и предотвратяване на страданието във всичките му форми, закриля здравето и живота и осигурява уважение към човешката личност.

Българският младежки съюз към Българския червен кръст се стреми да улеснява интеграцията на бежанците в България, да предотвратява изолацията на мигрантите и да възпитава в толерантност към тези две групи в българското общество. Работата му по закрилата и подпомагането на бежанците в България започва от 1993 г., която се развива бързо и адекватно на времето.

През 1997 г. е основана **Бежанско-мигрантската служба към Националният съвет на Българския червен кръст, която предлага:** социални услуги, финансово подпомагане и хуманитарни помощи на кандидати и на получили статут бежанци, чужденци с отказ за статут и мигранти. Службата организира семинари за специалисти в областта на социалното подпомагане, както и проучвания на проблемните области в бежанската интеграция с помощта на самите бежанци. Службата работи и за превенцията на сексуалното насилие в бежанските общности. От 2005 г. тя предлага изхранване и лекарства на задържани на границата кандидати за статут бежанци.

Може да се уточни, че подпомагането на кандидати за статут на бежанци и на признати бежанци е включено сред основните дейности на Българския червен кръст, т.е. в Закона за Българския червен кръст (Чл. 4. Т. 6). Българският червен кръст изрично е упоменат в Закона за убежището и бежанците като организация, работеща в сътрудничество с държавата при приемането и временното настаняване на бежанци, за тяхната социална адаптация и във всички сфери на интеграцията им в Р България. Бежанско-мигрантската служба, съвместно с Държавната агенция за бежанците провежда разяснителна работа сред населението и юридическите лица по бежанските проблеми и участва в плана за действие в условията на масово навлизане на чужденци, търсещи закрила [14].

През 2002 г. в Бежанско-мигрантската служба започва работа **Социална клиника за бежанци**. В допълнение към социалното консултиране, важна част са **индивидуалните интеграционни планове**, договаряни и подписвани с новопризнатите бежанци. Плановете отговарят на индивидуалните потребности и възможности на бежанците и определят стъпките, по които се осъществява тяхната интеграция.

Широк е диапазонът от партньорства и сътрудничества на Бежанско-мигрантската служба. Тя сътрудничи с Държавната агенция за бежанците при Министерски съвет, Върховния комисар за бежанците към ООН,

Международната федерация на дружествата на Червения кръст и Червения полумесец, Международната организация по миграция, Национална служба гранична полиция и други. Контакти и сътрудничество се поддържат и с всички български неправителствени и бежански организации, работещи в тази сфера. Освен това Българския червен кръст е член на Европейския съвет за бежанци и изгнаници (ECRE) от 1997 г. и член на Платформата за Европейско червенокръстко сътрудничество по въпросите на бежанците, търсещи убежище и мигрантите (PERCO) от 2000 г. [14].

Научната общност у нас също се ангажира с проблема за бежанците. През 2002 година в Нов български университет е изградена **програма “Социална работа с бежанци”**. Идеята на програмата, включваща лекционни занятия и практика, е да осигури допълнителна квалификация на студенти от бакалавърски и магистърски програми, чиято практика се реализира в Социалната клиника за бежанци към Държавната агенция за бежанците и в Бежанско-емигрантската служба на Българския червен кръст [15].

Нужно е да се отбележи, че още през 1999 г. е създадена **Клиника по бежанско право**, като отдел на Правната клиника към Юридически факултет на СУ “Св. Климент Охридски”. Основните дейности на Клиниката по бежанско право са в следната насоченост:

- осъществяване на образователна дейност в областта на бежанското право с цел съчетаване на теоретичната част от обучението на студентите с практическото предоставяне на правна помощ;
- предоставяне на безплатна правна помощ на търсещи убежище бежанци и мигранти;
- съдействие за подобряване на системата за защита правата на бежанците и мигрантите в България [13].

Въпреки критичния поглед към проблема деца-бежанци, може да се каже, че не са малко дейностите, които съдействат овладяването му. На 27-та сесия на Общото събрание на ООН е приета Резолюция относно изграждането на **Свят, подходящ за деца**, където са предвидени следните **мерки за децата-бежанци**:

- укрепване на международното сътрудничество и поделение на тежестта при координиране на хуманитарната помощ за страни, подслонили деца-бежанци;
- подпомагане на бежанци и преселници, включително деца и техните семейства, да се върнат по своя воля по домовете си в безопасност и достойнство и да бъдат плавно реинтегрирани в техните общества;

- развиване и прилагане на политики и програми с подходящо международно сътрудничество за закрилата, грижата и благосъстоянието на децата-бежанци и децата, търсеци убежище;
- осигуряване на основни социални услуги, включително достъп до образование в допълнение предоставянето на здравна грижа и храна;
- даване приоритет на програми за проследяване и събиране на семействата;
- контролиране грижите за непридружени и/или разделени деца-бежанци и преселници [9].

Анализът на проблема за децата-бежанци сочи, че той е с прогресираща актуалност. Може да се каже, че той нараства почти пропорционално на грижите, които се полагат по ограничаването му в световен и национален мащаб, което изисква по-високата мобилност на международните и националните дейности и по-голяма мотивираност и активност при реализирането им.

ЛИТЕРАТУРА

1. Всеобща декларация за правата на човека. Приета на 10.12.1948 г. – В: Всеобща декларация за правата на човека. UNESCO, 1995.
2. Друкче, Л. Повечето бежанци по света са деца. Бежанци. Том 1, № 122, 2001.
3. Държавна агенция за бежанците.
<http://www.redcross.bg/index.php?ladger=refugee-services>.
4. Закон за убежището и бежанците. Обн., ДВ, бр. 54 от 31.05.2002 г., в сила от 1.12.2002 г.
5. Конвенция за статута на бежанците. Приета на 28.07.1951 г. В сила от 22.04.1954 г.
6. Конвенция на ООН за правата на детето. Приета от ОС на ООН на 20 ноември 1989 г. Ратифицирана с решение на Великото народно събрание от 11 април 1991 г. ДВ, бр. 32 от 1991 г., в сила от 3 юли 1991 г.
7. Права на човека. Международноправни актове. Унив. изд. “Св. Кл. Охридски”. С., 1993.
8. Салют към непобедимия дух, 2003.
http://www.unhcr.bg/press/se_30052003_bg.htm.

9. Свят, подходящ за деца. Документ приет на Общото Събрание на ООН, 27 специална сесия. Резолюция, приета от Общото Събрание S-27/2. Шесто пленарно заседание 10 май 2002.

10. Указания на Върховния комисариат на ООН за бежанците относно политиките и процедурите по отношение на децата без придружител, търсещи убежище.

http://www.stopech.sacp.government.bg?sid=professional_bg&pid=30&fid_char=all.

11. <http://aref.government.bg/docs/veleva06-2005.doc>.

12. http://www.dadalos-iizdv.org/Menschenrechte/Grundkurs_MR3/Kinderrechte/Texte/proasyl.htm – 76k.

13. <http://larc.info/sofiacclinic/index.bg.html>.

14. http://www.redcross.bg/activity_trace_bg.html – 22k.

15. <http://www.redcross.bg/index.php?ladger=refugee-services>.

16. http://www.undp.bg/bg/documents/press_releases/2005/june_6_2005.

БЕЖАНСКИЯТ ПРОБЛЕМ И ДЕЦАТА – СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ АНАЛИЗ

РОЗАЛИЯ КУЗМАНОВА-КАРТАЛОВА

Резюме

В статията се анализира проблемът за децата-бежанци. Представя се техният психо-физиологичен и поведенчески портрет. Извежда се международната и националната правна рамка за подобряване положението на бежанците. Разкриват се национални и международни инициативи по подпомагането на деца-бежанци.

THE REFUGEE PROBLEM AND THE CHILDREN –
SOCIAL-PEDAGOGUE ANALYSIS

ROZALIA KUZMANOVA-KARTALOVA

Summary

The problem of the children-refugees is discussed in this paper. Their psycho-physiological behaviour portrait is presented. The national and international law frame for improving the state of the refugees are deducted. National and international initiatives for the supporting of children-refugees are revealed.